

7. El cas dels noms catalans de les plantes

Joan Vallès

JOAN VALLÈS XIRAU

Llicenciat en filologia catalana i doctor en farmàcia, en l'especialitat de botànica, per la Universitat de Barcelona. És catedràtic de botànica d'aquesta universitat, on exerceix la docència des de l'any 1982. També ha estat professor convidat en diverses universitats estrangeres. Entre les seves línies de recerca destaquen la biosistemàtica, l'etnobotànica, la terminologia científica (noms populars i tècnics en l'àmbit de la botànica) i la història de la botànica. Ha publicat més d'un centenar d'articles en revistes científiques, i ha treballat, com a autor, editor o col·laborador científic, en la publicació d'una quarantena de llibres. Col·labora com a especialista assessor del TERMCAT des de la constitució del Centre i actualment dirigeix el projecte Recull de noms catalans de plantes en el qual treballa un equip format per botànics, filòlegs i terminòlegs vinculats al Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, a la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i al TERMCAT.

*A Joan Veny i Clar, mestre i amic,
entusiasta dels mots i un dels més eximis
dialectòlegs de la Romània.*

7.1 Introducció

La relació entre persones i plantes és constant des de l'aparició de la humanitat i es manté ben viva a hores d'ara. Com és natural, les societats més rurals —o els àmbits més rurals de so-

cietats industrials— són més properes a la natura, però fins i tot les societats més tecnològiques tenen una forta vinculació al medi natural, per més que a vegades aparentment no ho sembli i que, certament, s’hi hagi produït un fort fenomen d’aculturació. Les persones gestionem i modelem la biodiversitat, la qual alhora, ens condiciona. En aquest procés, usem les plantes de molt diverses maneres i una de les primeres coses que fem (que hem anat fent històricament i que fem avui en dia amb les novetats que el mercat o les migracions de les plantes proporcionen) és anomenar-les. Efectivament, quan hom comença —o ha començat en el passat— de fer servir una planta per a una funció determinada, el més lògic és que des del principi —o al cap de ben poc— li doni o hagi donat un nom per a poder referir-se inequívocament a allò que emprà. Si passem del principi al final, quan una planta cau en desuetud —normalment a causa de l’aculturació que suara esmentàvem i de la disponibilitat, en les societats anomenades occidentals, de productes que faciliten allò que amb plantes era més laboriós— el nom és la darrera característica que és perd. Durant un temps, hom recorda que la planta es feia servir per a un ús concret, més endavant se sap vagament que era emprada i finalment només se’n pot dir el nom, com a darrer vestigi del saber popular que s’havia acumulat sobre aquella planta.

Els noms de les plantes sovint n’indiquen característiques o qualitats i constitueixen una riquesa etnobotànica i etnolingüística considerable. Hom pot trobar una primera aproximació a la categorització de noms de plantes en català a Vallès [*et al.*] (2005). La variada tipologia i múltiples exemples ens fan veure l’enorme productivitat de la fitonímia, així com interessants coincidències o convergències en diverses llengües. Ara, però, ens hem d’ocupar d’aquest fet en l’àmbit d’una llengua concreta, el català.

7.2 Nivells diversos de variació geolingüística en noms de plantes en català

És fora de dubte que alguns noms de plantes en català són molt poc variables al llarg de tot el domini lingüístic. Podem

pensar en les roses (*Rosa* sp.) o els clavells (*Dianthus* sp.), per a posar dos exemples de plantes ornamentals, el blat (*Triticum* sp.), per a dir-ne una d'alimentària o la genciana (*Gentiana lutea*) per a esmentar-ne una de medicinal. Tot i que aquests noms tenen variants fonètiques en alguns casos i en d'altres denominacions alternatives (per exemple, modificacions en la pronúncia i un únic altre nom, *forment*, minoritari i també amb variants, per a *blat*; Veny & Pons 2008), podem afirmar que són força constants en tota la geografia de la llengua.

En canvi, altres plantes són anomenades de manera molt diversa. Un molt bon exemple d'això és constituït per les nombroses denominacions de *Papaver rhoeas* al domini lingüístic, que podem il·lustrar amb la desena de noms (a part de variants) amb què hom es refereix a aquesta planta només al petit territori format per la Catalunya Nord i algunes zones adjacents (Guiter 1966): *capellà*, *cascall*, *gall*, *gallaret*, *gallgallaret*, *maldel*, *maldull*, *quiquiriquic*, *rosella*, *senyora*. Un altre cas que podem esmentar és del d'*Alyssum maritimum*, planta de la qual només a l'Alt Empordà s'han recollit sis noms: *escopinyes de Crist*, *caps blancs*, *flor de gat*, *herba fetgera*, *herba pedrera* i *herbamel*, i no és pas que es tracti d'una comarca que es caracteritzi per una gran varietat de noms per a qualsevol planta, car per a *Rosmarinus officinalis* no n'hem recollit d'altre que *romaní* (Parada & Vallès 2010). Podríem pensar, *a priori*, que les plantes útils, molt difoses —sovint conreades— en tot el territori, podrien fer l'objecte d'un consens lingüístic diatòpic, però això no és pas així. Si ens fixem en un altre cereal, *Zea mays*, la situació és ben diferent de la del blat que hem comentat abans, car no hi ha cap nom predominant a tot el domini lingüístic i les denominacions són molt nombroses: *blat d'indi*, *blat de les índies*, *blat de moro*, *dacsa*, *forment d'índia*, *mill*, *milloc*, *millot*, *moresc*, *panís*, a més de diverses variants fonètiques de moltes d'elles (Veny & Pons 2008).

En resum, cal considerar normals tant els casos de molt poca com els de molta variació en els noms catalans de plantes. De totes maneres, tot i que no n'hem pas fet el recompte un per un, tenim la impressió definida que és ben poc arriscat d'afirmar que és més corrent el segon cas. Com a argument, podem esmentar que el recull de noms catalans de plantes que el TERMCAT presenta en línia conté, en la versió actual (que n'és

la segona i data de setembre de 2009), 25.100 noms catalans d'uns 6.000 tàxons (espècies i subespècies) botànics (Vallès 2009) i encara hi ha uns 5.000 noms catalans més que esperen ser revisats i validats, molts dels quals s'incorporaran al recull en versions successives.

Tot seguit direm alguna cosa sobre la variació geolingüística dels fitònims en català en el marc de la comunicació especialitzada, tot diferenciant l'ús oral de l'escrit. No en podem pas fer un estudi exhaustiu, ni escau, i ens basarem en exemples de casos concrets. Hem triat com a fil conductor tres espècies vegetals molt conegudes i amb diversos noms catalans que són, a més, característics de diferents dialectes o subdialectes: *Rosmarinus officinalis*, *Thymus vulgaris* i *Zea mays*. És ben clar que aquestes plantes no abasten pas tota la casuística del tema, però creiem que en són prou il·lustratives. En tots dos casos (llengua oral i llengua escrita), no hem pas intentat de fer una enquesta dialectal per a veure com anomenen cada planta (ja sigui parlant o per escrit) en les diverses àrees on s'usa la nostra llengua (això ja podem imaginar el resultat que donaria: a cada territori recolliríem el mot propi de cada dialecte), sinó que hem volgut obtenir una idea de les utilitzacions en situacions més o menys formals i no directament lligades a un sol àmbit geogràfic dins del domini lingüístic.

7.3 Tractament de la variació dialectal en noms de plantes en la comunicació oral

Per a obtenir una idea de l'ús oral dels noms de les tres plantes esmentades, hem fet una petita enquesta als professors de Botànica de la Universitat de Barcelona. Hem escollit —sense cap pretensió d'abastar-ho tot— aquesta universitat perquè hi ha un nombre prou elevat de professors de la matèria de procedències geogràfiques diverses, i, a més, perquè —tot i estar situada, lògicament, en un àmbit dialectal concret— els seus estudiants provenen de molts diferents territoris. La pregunta que els fèiem era «Quin nom o quins noms catalans esmenteu a classe per a les espècies *Rosmarinus officinalis*, *Thymus vulgaris* i *Zea mays*?». El nombre de professors consultats ha estat de

38, dels quals hem rebut 20 respostes que incloïen algun nom català (en alguns altres casos hem rebut respostes dient que no en feien servir cap o que no donaven parts d'assignatures on calgués usar-ne).

Els resultats de l'enquesta són presentats a la taula 1 (vegeu pàgina 147). Hi podem veure que totes les persones que han respost han usat els noms *romaní*, *farigola* i *blat de moro*, respectivament, per a les tres espècies concernides. En força casos (8), aquests eren els únics noms que els professors usaven, mentre que la resta en feien servir més d'un almenys per a alguna de les tres plantes. Aquestes denominacions són les típiques del català oriental i, més concretament, del català central, dialecte propi de la ciutat on es troba la universitat objecte de l'enquesta i que parlen la major part dels professors i estudiants. Hi parlen la major part, però no pas tots, i per això hem recollit també alguns altres noms (mai usats sols, sinó acompanyant els predominants que hem esmentat). Entre aquests, *timó* (amb 14 casos), *morenc* i *romer* (amb 9 cadascun) i *panís* (amb 7) són particularment usats; tres d'aquests quatre noms, com altres de menys utilitzats pels enquestats, pertanyen a dialectes del català occidental, allunyats, doncs, del lloc on es fan servir i del parlar de la majoria de persones que els diuen o els senten dir. En algun cas (minoritari), el professor usa un nom del seu propi dialecte, però aquest ús de termes occidentals més aviat sol ser fruit d'una voluntat de presentar almenys algunes de les denominacions més arrelades en tot l'àmbit de la llengua. En resum veiem, doncs, que predomina un ús exclusiu dels termes orientals, però en pocs casos hom dóna cabuda a alguns del dialecte occidental.

7.4 Reflex de la variació geolingüística en noms de plantes en obres escrites

De manera similar a allò que hem fet per a l'ús oral, hem volgut —igualment sense pretensió d'exhaustivitat— tenir una idea de quins noms es donen a les tres espècies considerades en obres escrites que no siguin representatives d'un dialecte o un

altre. Per això no hem recorregut a estudis florístics o botànics d'altra mena d'abast local, sinó a obres generals o que almenys cobreixin algun territori gran (procurant que tots aquest territoris grans hi siguin poc o molt representats), i especialment algunes que, pel seu títol, deixen clara la voluntat d'abastar tot l'àmbit lingüístic; en cap cas no hem considerat treballs de caire etnobotànic, perquè és evident que han de reflectir només el dialecte de la zona estudiada en cada ocasió. Hem buidat 23 obres i els resultats que n'hem obtingut són presentats a la taula 2 (vegeu pàgina 147).

Novament els noms bàsicament orientals *romaní*, *farigola* i *blat de moro* són dels més usats. El primer, 20 cops (i en les tres altres obres el nom no hi pot ser perquè la planta no hi surt), el segon 18 (i en tres de les altres obres la planta no hi figura) i el tercer 12 (i en vuit altres obres la planta no hi és). Entre les denominacions occidentals, només *timó* supera, amb 13 obres, el nombre d'una de les orientals, i *romer* i *dacsa* (amb 10 cadascun), s'hi acosten. En total, en les 23 obres buidades es recullen quatre noms catalans per a *Rosmarinus officinalis* (dos dels quals, *romanill* i *romanyí*, es poden considerar variants de *romaní*), 10 per a *Thymus vulgaris* (tres dels quals, *frigola*, *frígola* i *fríngols*, són variants de *farigola*) i 9 per a *Zea mays* (tres dels quals, *blat d'indi*, *blat d'Índies* i *blat de les Índies*, poden ser considerats petites variants del mateix, com és el cas de dos més, *milloc* i *millot*).

Hem trobat, en algunes de les obres considerades, situacions que ens semblen dignes de ser comentades; vegem-ne alguns exemples. D'una banda, alguns treballs que duen el terme *Països Catalans* al títol no tenen gens o tenen poc en compte la variació dialectal. Així, el volum de plantes superiors de la *Història natural dels Països Catalans* (Folch 1988) només recull per a les espècies considerades, *romaní*, *farigola*, *blat de moro* i *moresc*. A la *Vegetació dels Països Catalans* (Folch 1981), només hi surt *romaní* i *farigola* (*Zea mays* no hi és tractat). La *Flora dels Països Catalans* (Bolòs & Vigo 1984-2001) és generosa en noms en els casos de *romaní* i *romer* i de *blat de moro*, *dacsa*, *moresc* i *panís*, però no ho és pas pel que fa a *farigola*, restricció esmenada en la *Flora manual dels Països Catalans* (Bolòs [et al.] 2005), que també recull *timó*. D'altra banda, una obra, el *Diccionari de botànica* (Aguilella & Puche 2004), publicada

a València, però amb vocació de servir de referència en tot el domini lingüístic, també es mostra restrictiva: l'única planta de les tres considerades que hi apareix hi té un sol nom, *dacsa*. Algun treball sembla que intenti prioritzar els noms: la *Botànica agrícola* (Recasens 2000), publicada a Lleida, però d'abast general, esmenta sempre primer noms occidentals (*romer*, *timó* i *panís*); a *Les plantes medicinals baleàriques* (Palau 1954) hi trobem primer els noms mallorquins (*blat de les índies* i *blat d'indi*) i tot seguit la resta de denominacions catalanes (dins de les quals, per cert, *dacsa*, també usat a les Balears, tot i que no pas a Mallorca), i diverses obres valencianes esmenten primer (o només) les denominacions del dialecte occidental —tot i que algunes també n'hi posen d'orientals. Finalment, altres obres consignen força noms d'abast dialectal divers i molts cops en ordre alfabètic.

7.5 Cal imperiosament un nom català per a cada planta?

Volem arribar a plantejar si cal tenir un nom prioritari per a cada planta, però abans ens hem de referir, ni que sigui breument, al tema que descriu aquest epígraf. Algunes llengües tenen tendència a intentar tenir almenys un nom vernacle per a cada espècie (i aquestes, entre les quals l'anglesa i la francesa, solen prioritzar clarament quan n'hi ha més d'un). El català no ha pas seguit, en general, aquesta tradició, tot i que sovint qüestions comercials d'índole diversa fan que es proposi de crear noms catalans per a plantes que no en tenen.

La nostra opinió és que cal ser molt prudent i força restrictiu, perquè pot ser que estiguem proposant noms per a plantes que no acabaran essent àmpliament conegudes o arrelant a les nostres terres i aleshores el nou nom no serà pas útil. En general, considerem totalment positiva la riquesa en la fitonímia, però creiem que no cal incrementar-la de manera artificialosa. Per posar un exemple, les adaptacions directes que en algunes ocasions s'han fet de noms llatins per a crear-ne de catalans per a plantes que no en tenien (i que segurament continuarien no tenint-ne, perquè el poble no les coneix o fa servir) no són pas

necessàries. Per a dir, posem per cas, *descàmpsia flexuosa* (com trobem a Bolòs & Vigo 1984-2001, que, en això, han seguit una tradició força arrelada en la llengua francesa), ens sembla que ja podríem usar el nom científic *Deschampsia flexuosa*. Hem posat aquest exemple per a introduir la possibilitat d'ús dels noms científics, a la qual ens referirem amb més detall en els epígrafs següents, destinats al tema que ara ens interessa més, el tractament de la diversitat geolingüística en la fitonímia. A part d'això, el fet que els mateixos autors (Bolòs & Vigo *op. cit.*) no atribuïssin cap nom, popular o de nova creació, a una altra espècie del mateix gènere, *Deschampsia cespitosa* (que haurien pogut anomenar *descàmpsia cespitosa*, per analogia amb la congènere), menys freqüent a casa nostra que la precedent, mena a pensar que ells mateixos estan convençuts que alguns tàxons poden quedar sense nom popular.

7.6 Cal imperiosament un nom català prioritari per a cada planta?

Aquesta és, en efecte, la gran pregunta del tema que ens ocupa. Si suara ja hem dit que no creiem que calgui un nom per a cada planta (tot i que són molt benvinguts tants noms com el poble creï per a tantes plantes com sigui possible), probablement es pot endevinar que tampoc no ens inclinarem pas per la tria d'un sol nom per sobre dels altres en el cas de més d'una denominació per a una espècie. Vegem, però, aquesta qüestió amb detall, amb una acotació que hi farem a l'epígraf següent i amb alguna proposta que donarem finalment a tall de conclusió.

Sembla força clar que és impossible de pretendre que cada planta que tingui nom popular només en tingui un en cada llengua, i ja hem vist prou exemples que fan veure que en català això no s'acompleix pas. Les plantes que només són denominades d'una manera en una llengua no presenten problemes des d'aquest punt de vista. Els casos de sinonímia (diversos noms per a una sola espècie) o de polisèmia (un nom per a diverses espècies) —els quals, a més, poden donar-se

alhora— compliquen el panorama i fan creure a alguns que és imprescindible que un nom predomini sobre els altres, que hi hagi una prioritització que creï un terme principal i uns de sinònims (en comptes de considerar un conjunt de sinònims d'igual entitat), de manera que aquests darrers no podran ser una altra cosa que mers complements de segona categoria. Tot amb tot, també hi ha l'opinió, que nosaltres compartim, que és millor que la diversitat prevalgui encara que per a això calgui mantenir diversos noms per a algunes plantes. Evidentment, no ens referim pas a petites variants (com ara *frigola* respecte de *farigola*), les quals sí que trobem adequat de mantenir sota una sola forma, tot divulgant-ne, això sí, la varietat. El problema es posa quan noms ben diferents —i sobretot si són d'abast dialectal divers— designen la mateixa espècie i cal triar (si és que hom decideix que cal).

Reprenquem dues de les tres espècies (la tercera la trobarem més avall) a les quals ens hem referit abans. Si calia escollir un nom prevalent, amb quin ens quedaríem: *romaní* o *romer*?; i *farigola* o *timó*? Aquestes parelles de noms són particularment pertinents en aquesta discussió perquè, a grans trets, representen els dialectes orientals (els primers) i occidentals (els segons) del català i perquè en l'ús popular sempre —o gairebé sempre— són excloents (la clara separació dels dos noms de *Rosmarinus officinalis* al Pallars, recollida a Agelet 1999, il·lustra bé aquest darrer aspecte). Això ens fa veure que si en prioritzem un, donem preferència a un gran dialecte i menystenim l'altre. Un parlant oriental no se sentirà còmode amb la tria de *romer* o *timó*, i un d'occidental no s'hi sentirà amb la dels altres dos mots. A més, per a acabar-ho de complicar, l'adopció generalitzada o preferent del terme *timó* per a *Thymus vulgaris* causaria almenys sorpresa i confusió en parlants empordanesos, com l'autor d'aquestes línies, car per a ells aquesta espècie només s'anomena *farigola* i, en canvi, *timó* correspon a *Lavandula stoechas*, que és de la mateixa família que l'anterior, però ni tan sols del mateix gènere.

Sobre *Thymus vulgaris* podem afegir encara un cas recent (finals de 2009; E. Carrió, com. pers.): una persona mallorquina va demanar *farigola* en una botiga de Mallorca a una altra persona mallorquina, la qual no la va entendre; sí que la va servir quan li va dir *tomillo* (i la compradora va pensar que podria

haver dit *tem* i també l'haurien entesa). Això exemplifica com seria de complicat introduir un nom aliè en una zona dialectal concreta i, a més, mena a una altra consideració, la de la influència d'altres llengües (en aquest cas el castellà). És probable que avui en dia *tem* sigui menys conegut a Mallorca que *tomi-lló*; pensem que la divulgació d'un terme català proper a cada àrea dialectal seria una bona solució per a evitar interferències d'aquest tipus.

7.7 Cal imperiosament un nom català prioritari almenys per a plantes d'interès comercial?

Potser podríem arribar al consens que no cal prioritzar els noms de les espècies silvestres, almenys les que no tenen cap repercussió social de tipus general, és a dir, aquelles que no tenen un ús tan generalitzat com perquè tothom en parli. És ben possible, per contra, que algú senti una certa necessitat d'anomenar d'una sola i inequívoca manera almenys les plantes que tenen algun interès comercial. Això, sens dubte, podria tenir alguns avantatges, com ara el fet de saber amb certesa de què parlem o de què ens parlen quan adquirim al comerç algun producte vegetal. Cal admetre, però, que aquest avantatge és molt limitat: podria servir en mercats de productes frescs, però ben poc per als productes envasats (ja siguin aliments, medicaments o d'altra mena), car el percentatge i la xifra absoluta de productes etiquetats en català (en els quals, doncs, aquest nom català prioritari tindria sentit) és, lamentablement, escassíssim.

A part d'aquesta limitació, veiem un perill en la priorització. En molts casos, es pot tractar de triar entre noms força similars o variants d'un nom, i llavors el conflicte no seria pas molt gran. Escollir, posem per cas, *tomaquera* i *tomàquet* com a noms preferencials de la planta i el fruit de *Solanum lycopersicum*, no crearà pas desconcert entre els parlants que usem, posem per cas, *tomatera* i *tomata* o *tomatiguera* i *tomàtiga*. Ara bé, prioritzar *pastanaga* sobre *carrota* per a *Daucus carota*, ja pot sobtar un xic més algun grup de parlants. I, tornant a una de les tres plantes que hem anat prenent com a casos d'estudi, *Zea mays*,

la situació pot ser molt més problemàtica, car triant algun dels principals noms bandegem, en certa manera almenys, les denominacions de grans dialectes. Quin nom escollirem, doncs, per a aquesta planta? *Blat de moro* (o *moresec*, d'àmbit encara més restringit) causarà estranyesa als parlants dels dialectes occidentals, als quals *panís* i, sobretot, *dacsa*, seran molt familiars, tot i que ben estranys per als parlants dels dialectes orientals. Dins de les illes Balears, a les Gimnèsies, *blat d'indi* els semblarà molt natural, argument del qual diferiran molts altres parlants, començant pels de les seves veïnes Pitiüses, que s'afegeixen als valencians a dir *dacsa*. En la mateixa línia del que hem escrit fa poc de *farigola*, *tem* i *tomillo*, constatem que el problema no és tant prioritzar un nom català o un altre, sinó procurar que l'ús dels termes catalans propis a cada zona no decaigui. Avui en dia, a Mallorca el castellanisme *maís* és molt més usat que no pas *blat d'indi* o les seves variants; aquest mot ja va ser recollit als anys 1950-1960 en les enquestes de l'*Atlas lingüístic del domini català* (Veny & Pons 2008), però només en tres de les 10 localitats enquestades (i, encara, convivint-hi amb *blat de les Índies*), mentre que actualment és estès pràcticament arreu de l'illa en detriment dels noms catalans locals esmentats (E. Carrió, com. pers.).

A més dels noms de les espècies, aquest apartat de plantes amb interès comercial ens podria dur a tractar dels noms de les races conreades, ja siguin d'ampli abast o locals. En aquest cas, pensem de la mateixa manera que per als noms d'espècies: no cal pas prioritzar-ne un sobre un altre. El cas dels raïms (*Vitis vinifera*) n'és un de riquesa ben coneguda en la nostra llengua, i creiem que seria molt difícil (i no duria gaire enlloc) decidir quins noms hauríem de considerar prioritaris (sense caure en la simplificació d'usar només *raïm blanc*, *raïm rosat* i *raïm negre*).

No volem pas amagar que alguns intents hi ha hagut, en altres llengües, de determinar un únic nom per a cada planta. Dony [*et al.*] (1986) ho han fet per a l'anglès i, sense explicar-ne el criteri, han triat un nom per a cada espècie. Així, per exemple, per a una espècie que a la introducció és reportada amb cinc noms anglesos, a la llista només n'hi apareix un; no dubtem que s'ha aplicat un criteri acurat per a la tria, però pensem que el resultat pot haver-se sentit com a mínim estrany per a molts parlants.

En resum, aquest és un tema complex i, a part que no veiem una necessitat real de prioritzar noms de plantes, tenim la impressió definida que en no pocs casos fer-ho (és a dir, intentar generalitzar un nom per damunt dels altres, ni que sigui per a usos més o menys oficials) causaria en una part dels parlants perplexitat o rebuig, i fins i tot donaria arguments per al secessionisme lingüístic (uns arguments que serien, ben entès, acientífics, com ho són tots els que es fan servir amb aquesta finalitat, però acientífics no vol pas dir ineficaços).

7.8 El català, llengua compositiva

És prou sabut que les llengües han adoptat una de dues estratègies per a consolidar una variant estàndard. D'una banda, llengües com el francès o l'italià s'han basat fonamentalment en un dialecte —model unitarista— i d'altra banda llengües com l'anglès o el català ho han fet de manera integradora dels diversos dialectes —model participatiu o compositiu— (Favarger 1966; Institut d'Estudis Catalans 1992; Veny 2001). Així, per a la nostra llengua, l'Institut d'Estudis Catalans (1996) considera que cal fomentar que les variants tradicionals d'àmbit geogràfic restringit (pròpies d'un sol gran dialecte) amb prestigi i tradició siguin conegudes i reconegudes com a integrants de la llengua comuna i que trets que caracteritzen certs territoris també han de ser considerats llengua estàndard.

Amb el que acabem de descriure del català, pensem que hom pot concloure que no és pas estrictament necessari de tenir un nom català preferent per a cada planta, ni tan sols per a aquelles que són objecte de comerç, i creiem que el que diem de les plantes és generalitzable als altres éssers vivents (fongs, animals, bacteris) que siguin anomenats en la nostra llengua. És veritat que hi ha una certa demanda social d'algun nivell d'ordenació. Quan va sortir la primera edició en línia del recull de noms catalans de plantes (Vallès 2009), cap no duia indicació de procedència ni cap marca de preferència i diverses persones van reclamar que l'una i l'altra hi fossin. La procedència s'indicarà més endavant amb la remesa a l'obra de buidatge

(ara només són identificats els noms que figuren a l'obra de Masclans 1981, que ha estat el punt de partida del recull), però el que afecta el tema que ara tractem ja ha estat modificat i en la versió actual s'hi fan constar en primer lloc i amb una marca els noms que surten al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (2007). Això, que és lògic atesa l'autoritat de l'IEC, no significa pas que aquest recull prioritzi un terme o un altre, sinó només que assenyala els que figuren al diccionari normatiu (sabent que això no vol pas dir que els que no s'hi trobin siguin incorrectes o pitjors en algun sentit).

7.9 Notes finals: diversos noms catalans (quan n'hi hagi) i un nom científic

La nostra conclusió és que la diversitat geolingüística en fitònims (i en general, però ara parlem de denominacions de vegetals) és indicativa de riquesa, de vigor i de vigor de la llengua. Aprenquem, doncs, la varietat de noms amb què ens podem referir a les plantes, coneguem-la, valorem-la, protegim-la, contribuïm-hi, usem-la i gaudim-ne. Aquesta és la nostra proposta. Si l'havíem de matisar, en una mena de negociació amb qui tingui un criteri més aviat unitarista en aquest àmbit, diríem que en termes generals no veiem cap necessitat de designar un nom prioritari i que si es trobés imprescindible en alguns casos caldria procurar de mantenir un equilibri entre els grans dialectes de la llengua per tal que ningú no se sentís menystingut o marginat; això, a la pràctica, és com tornar al postulat anterior, però, si no s'arribava a tant, duria almenys a designar per a moltes plantes no pas un, sinó diversos noms preferents, si més no els més representatius de cada gran dialecte.

Hi ha encara una altra solució per als casos en què es vegi que cal definitivament prioritzar: usar el nom científic. Els éssers vivents són anomenats de manera arbitrària, però consensuada en la comunitat científica (i regulada pels codis internacionals de nomenclatura botànica —que afecta plantes i fongs—, zoològica i de bacteris). Els noms de les espècies (el nivell taxonòmic bàsic i a què pertany, per regla general, cada organisme que

el poble identifica i nomina) són un binomi llatí o llatinitzat, però no pas més complicat de saber i de dir que alguns noms estrangers (de vehicles, artistes o esportistes, posem per cas) que sovint usem. A més, la llengua catalana és pionera en l'ús dels noms científics als diccionaris normatius: el de Fabra (1932) ja ho feia (vegeu Riera & Vallès 1991 per a més detalls), tradició que ha continuat el ja mencionat de l'IEC. És cert que a vegades hi ha problemes de sinonímia entre noms científics (per exemple, per a la tomatera ja esmentada, també s'usa, a més del que hem donat, el nom *Lycopersicon esculentum*), però en el nivell que ara tractem no són pas preocupants. També és veritat que en segons quins contextos no és fàcil o no queda del tot bé d'usar el nom científic, però ens sembla que la majoria de vegades no hi trobaríem pas grans problemes, que de seguida tothom s'hi acostumaria (com, insistim-hi, als noms, a vegades complicats, de jugadors de futbol o artistes de cinema) i que, a més, en el context de la comunicació especialitzada (al qual es refereix preferentment aquest article, com a fruit dels Espais Terminològics 2009 del TERMCAT sobre aquest tema que el van originar) l'ús de termes tècnics (i els noms científics no són pas una altra cosa) és ben natural i lògic. El nom científic, a més, serviria igualment per als casos en què no hi hagués cap nom autòcton per a una planta (i a l'espera, en tot cas, que amb el temps i el coneixement, se'n creï algun).

Una mostra que l'ús dels noms científics de les plantes pot funcionar sense problemes en l'àmbit de la comunicació especialitzada, i fins i tot en obres adreçades al gran públic, el trobem en la recent adaptació a l'italià d'un llibre sobre aliments vegetals, que conté dades botàniques, bromatològiques i culinàries (Santich & Bryant 2009). El tractament de cada aliment hi és encapçalat per un nom, que gairebé sempre és una denominació italiana. En alguns casos es tracta d'un nom de creació recent, com ara *spinacio della Nuova Zelanda* (car la planta ha sigut introduïda fa relativament poc als mercats del nostre àmbit). I hi ha títols que recorren al nom científic, en no haver-n'hi cap d'italià disponible, com ara *Brosimum alicastrum* (tot i que en el text corresponent s'hi esmenta que a l'Amèrica llatina rep el nom espanyol de *ramón*) entre d'altres.

Tornem un cop més, per a acabar, a les tres plantes que han sigut força protagonistes d'aquest text: *Rosmarinus officinalis*,

Thymus vulgaris i *Zea mays*. Segur que qui en llegeixi ara (ja per quart o cinquè cop en l'article) els noms científics ja no els trobarà estranys. I, si s'ho estima més i s'ha familiaritzat un xic amb les denominacions catalanes que també hem anat repetint, tindrà diversos noms per a triar en cada cas: els que cadascú ja sabia i d'altres de prou representatius de parts rellevants del domini lingüístic. Els repetim un cop més (*romaní* i *romer*; *farigola* i *timó*; *blat de moro*, *blat d'indi*, *dacsa*, *milloc*, *millot*, *moresc* i *panís*) com a homenatge a la diversitat i fem nostre el principi de l'Institut d'Estudis Catalans (1996) que hem comentat abans i que ara citem textualment: «reconèixer aquelles variants territorials de la llengua que gaudeixen de prestigi i tradició, i fomentar que tots els catalanoparlants les reconeixin com a integrants de la pròpia llengua».

7.10 Agraïments

A Rosa Colomer i Glòria Fontova, del TERMCAT, que em van convidar a participar en la jornada que ha donat lloc a aquest text i amb les quals he intercanviat sovint idees sobre aquest tema i d'altres de propers. Als meus companys en l'edició del recull de noms catalans de plantes, M. Àngels Bonet, M. Antònia Julià, Joan Veny i Josep Vigo, per les estimulants discussions que hem tingut sobre aquesta qüestió i d'altres de relacionades. A Esperança Carrió, Teresa Garnatje, Anna Joan, Marina Mayans i Jaume Pellicer, persones amb formació terminològica o botànica i de diversos territoris del domini lingüístic català (Catalunya, Formentera, Mallorca, País Valencià) que han llegit una primera versió d'aquest text i hi han fet comentaris que l'han millorat.

7.11 Bibliografia

Agelet 1999 = AGELET i SUBIRADA, Antoni. *Estudis d'etnobotànica farmacèutica al Pallars*. Barcelona: Universitat de Barce-

- Iona. Departament de Productes Naturals, Biologia Vegetal i Edafologia. Laboratori de Botànica, 1999. Tesi doctoral.
- Aguilella [et al.] 1994 = AGUILELLA, Antoni [et al.]. *Libro de la flora vascular rara, endémica o amenazada de la Comunidad Valenciana*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria de Medi Ambient, 1999.
- Aguilella & Puche 2004 = AGUILELLA, Antoni; PUCHE, Felisa. *Diccionari de botànica*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.
- Agustí 1617 = AGUSTÍ, Miquel. *Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoril*. Barcelona: Esteve Liberós, 1617. [Edició facsímil amb texts de presentació, Barcelona: Alta Fulla, 1988].
- Bolòs [et al.] 2005 = BOLÒS, Oriol de [et al.]. *Flora manual dels Països Catalans*. 3a ed. rev. i ampl. Barcelona: Pòrtic, 2005.
- Bolòs & Vigo 1984-2001 = BOLÒS, Oriol de; VIGO, Josep. *Flora dels Països Catalans*. Barcelona: Barcino, 1984-2001. 4 v.
- Bonner 1976 = BONNER, Antoni. *Plantas de les Balears*. Palma de Mallorca: Moll, 1976.
- Cañigueral [et al.] 1998 = CAÑIGUERAL, Salvador; VILA, Roser; WICHTL, Max (ed.). *Plantas medicinales y drogas vegetales para infusión y tisana: Un manual de base científica para farmacéuticos y médicos*. Milan: OEMF Internacional, 1998.
- Climent 1992 = CLIMENT I GINER, Daniel. *Les nostres plantes: Una aproximació multidisciplinar al món vegetal de les nostres terres*. Alacant: Aguaclara, 1992.
- Comelles 1998 = FOLCH, Ramon; CAMARASA, Josep Maria; COMELLES, Montserrat. «Índex terminològic». A: *Biosfera: Els humans en els àmbits ecològics del món*. Vol. 11, *Pensar la biosfera. Índex*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998, p. 223-399.
- Dony [et al.] 1986 = DONY, J.G.; JURY, S.L.; PERRING, F.H. *English names of wild flowers*. 2nd ed. Reading: The Botanical Society of the British Isles, 1986.
- Duran [et al.] 2004 = DURAN, Núria; MORGUÍ, Mercè; SALLÉS, Mercè. *Plantas silvestres comestibles: Fruits, herbes, arrels, llavors, bolets*. Barcelona: Pòrtic, 2004.
- FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932.

- Fràbrega 2001 = FÀBREGA, Jaume. *La cuina catalana: Catalunya, Illes Balears, País Valencià, Andorra, Catalunya Nord, Franja de Ponent, L'Alguer*. Vol. 7, *El rebost. Lèxic. Bibliografia. Índexs*. 4a ed. Barcelona: Edicions l'Isard, 2001.
- Favarger 1966 = FAVARGER, Claude. *Géographie botanique et linguistique géographique*. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé, 1966. [Separata de: *Annales Guébhard* (1965), núm. 41, p. 1-27].
- Figuerola [et al.] 1988 = FIGUEROLA, Ramón; PERIS, Juan B.; STÜBING, Gerardo. *Guía de las flores silvestres de la Comunidad Valenciana*. València: Mestral, 1988.
- Folch 1988 = FOLCH i GUILLÉN, Ramon (ed.). *Història natural dels Països Catalans*. Vol. 6, *Plantes superiors*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1988.
- Folch 1981 = FOLCH i GUILLÉN, Ramon. *La vegetació dels Països Catalans*. Barcelona: Ketres, 1981.
- FONT i QUER, Pius. *Iniciació a la botànica: Morfologia externa*. 2a ed. actual. Barcelona: Fontalba, 1979.
- Font 1990 = FONT i QUER, Pius. *Plantas medicinales: El Dioscórides renovado*. 12a ed. Barcelona: Labor, 1990.
- Guitar 1966 = GUITER, Henri. *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1966.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*. Vol. 1, *Fonètica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*. Vol. 2, *Morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007.
- Llorens [et al.] 2007 = LLORENS, L.; GIL, L.; TÉBAR, F.J. *La vegetació de l'illa de Mallorca: Bases per a la interpretació i gestió d'hàbitats*. Palma de Mallorca: Associació Jardí Botànic de Palma, 2007.
- Masclans 1981 = MASCLANS, Francesc. *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers: Montblanc-Martín; Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1981.
- Palau 1954 = PALAU FERRER, Pere C. *Les plantes medicinals baleariques*. Palma de Mallorca: Moll, 1954.

- Parada & Vallès 2010 = PARADA, M.; VALLÈS, J. *Etnobotànica de l'Alt Empordà*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2010. [En premsa].
- Piera 1881 = PIERA, Florenci. *Nocions d'anatomia, organografia y fisiologia vegetals*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1881.
- Recasens 2000 = RECASENS i GUINJUAN, Jordi. *Botànica agrícola: Plantes útils i males herbes*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2000.
- Riera & Vallès 1991 = RIERA i FONTS, Carles, VALLÈS XIRAU, Joan (ed.). *Pompeu Fabra, Pius Font i Quer i Miquel de Garganta: Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991. (Biblioteca Filològica, 26).
- Samo 1995 = SAMO LUMBRERAS, Antonio José. *Catálogo florístico de la provincia de Castellón*. Castelló: Diputació de Castelló, 1995.
- Santich & Bryant 2009 = SANTICH, B.; BRYANT, G. (ed.). *Guida illustrata agli alimenti vegetali*. Cornaredo: Il Castello, 2009.
- Stübing & Peris 1998 = STÜBING, G.; PERIS, J.B. *Plantas medicinales de la Comunidad Valenciana*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria de Medi Ambient, 1998.
- Vallès [et al.] 2005 = VALLÈS, Joan [et al.]. «Algunes qüestions entorn de la fitonímia i els aspectes lingüístics de l'etnobotànica». A: *Miscel·lània Joan Veny 7*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 273-293. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; 51)
- Vallès 2009 = VALLÈS i XIRAU, Joan. (dir.). *Noms de plantes* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2009. (Diccionaris en Línia) <http://www.termcat.cat/dicci/noms_plantes/index.html> [Consulta: novembre 2009]
- Veny 2001 = VENY, Joan. *Llengua i entorn natural*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- Veny & Pons 2008 = VENY, Joan; PONS i GRIERA, Lúdia. *Atlas lingüístic del domini català*. Vol. 4, 9. *El camp i els cultius*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008.
- Vigo [et al.] 2006 = VIGO, Josep; CARRERAS, Jordi; FERRÉ, Albert (ed.). *Cartografia dels hàbitats a Catalunya: Manual d'interpretació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge, 2006.

7.12 Annex 1

Taula 1. Noms catalans de *Rosmarinus officinalis*, *Thymus vulgaris* i *Zea mays* esmentats a classe per professors de Botànica de la Universitat de Barcelona (nombre de professors consultats = 38; nombre de respostes rebudes = 20). Les denominacions són consignades per ordre alfabètic i entre parèntesis s'indica la freqüència de cadascuna.

<i>Rosmarinus officinalis</i>	<i>Thymus vulgaris</i>	<i>Zea mays</i>
romaní (20)	farigola (20)	blat de moro (20)
romer (9)	timó (14)	dacsa (3)
	timonet (1)	moresc (9)
	timons (1)	panís (7)

7.13 Annex 2

Taula 2. Noms catalans de *Rosmarinus officinalis*, *Thymus vulgaris* i *Zea mays* en diverses obres. Les denominacions són consignades per ordre alfabètic.

<i>Rosmarinus officinalis</i>	<i>Thymus vulgaris</i>	<i>Zea mays</i>	Obra
romaní	farigola, frigola	—	Agustí (1617, ed. facsímil 1988)
romaní	farigola	blat de moro, moresc	Piera (1881)
—	farigola	Blat de moro	Font (1938, 2a ed. 1979)
romaní	—	blat de les índies, blat de moro, moresc, blat d'indi, dacsa, millot, panís	Palau (1954, 5a ed. 1993)

<i>Rosmarinus officinalis</i>	<i>Thymus vulgaris</i>	<i>Zea mays</i>	Obra
romaní, romanill, romanyí, ro- mer	farigola, frigola tem, timó, timonet	blat de moro, moresc, blat d'indi, dacsà, milloc, millot, panís	Font (1961, 12a ed. 1990)
romaní	— (farigola per a <i>Teucrium polium</i>)	—	Bonner (1976, 8a ed. 1989)
romaní	farigola (timons en esmentar diverses espècies del gènere <i>Thymus</i> alhora)	—	Folch (1981, 2a ed. 1986)
romaní, ro- mer	farigola (vulgar)	blat de moro, dacsà, moresc, panís	Bolòs & Vigo (1984-2001)
romaní	timó, tomello	—	Figuerola [<i>et al.</i>] (1988)
romaní	farigola (tim per a tot el gènere <i>Thymus</i>)	blat de moro, moresc (panís per a <i>Setaria italica</i>)	Folch (1988)
romaní, ro- mer	farigola, timó	blat de moro, dacsà, moresc, panís	Bolòs [<i>et al.</i>] (2005)
romaní, ro- mer	farigola, frígola, timó, tomello	blat de moro, blat d'indi, dacsà, moresc, panís	Climent (1992)

<i>Rosmarinus officinalis</i>	<i>Thymus vulgaris</i>	<i>Zea mays</i>	Obra
—	farigola, frígola, frígols, timó (usats adjectivats per a la subsp. <i>aestivus</i>)	—	Aguilella [<i>et al.</i>] (1994)
romaní, romer	farigola, timó, timonet	dacsa, panís	Samo (1995)
romaní, romer	farigola, frígola, timó, timonet, tomell	blat de moro, moresc	Cañigueral [<i>et al.</i>] (1998)
romaní	farigola, timó	blat de moro, dacsa, moresc, panís	Comelles (1998)
romaní, romer	timó, tomello	dacsa, panís	Stübing & Peris (1998)
romaní, romer	farigola, timó	blat de moro, moresc, panís	Recasens (2000)
romaní, romer	farigola, tem, timó	blat de moro, blat d'Índies, blat de les Índies, dacsa, moresc, panís	Fàbrega (2001)
—	—	dacsa	Aguilella & Puche (2004)
romaní, romer	farigola, timó	—	Duran [<i>et al.</i>] (2004)
romaní	farigola, timó	—	Vigo [<i>et al.</i>] (2006)
romaní	farigola, frígola	—	Llorens [<i>et al.</i>] (2007)